

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat  
Directie Participatie  
Postbus 20901  
2500 EX Den Haag

Steegstraat 5  
Postbus 960  
6040 AZ Roermond

T 0475 - 38 17 77  
F 0475 - 38 18 47  
E [info@lftb.nl](mailto:info@lftb.nl)

[www.lftb.nl](http://www.lftb.nl)  
KvK 12045362

Kenmerk: **/LLTB**  
Betreft: Zienswijze Ontwerp-NPLG van 15 december 2023  
Behandeld door: George van den Hove  
Bijlage(n): -  
Datum: 19 februari 2024

Geachte heer/mevrouw,

Hierbij ontvangt u onze zienswijze inzake het ontwerp Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Wij hebben kennisgenomen van het ontwerpprogramma en stellen onder andere vast dat deze voortbouwt op o.a. de startnotitie NPLG en de brief aan de Tweede Kamer, d.d. 25 november 2022 over het beleidsuitgangspunt bodem en water sturend. Toch geeft het ontwerp NPLG reden tot het indienen van een zienswijze.

Vooropgesteld, als LLTB onderschrijven we de ambitie en de noodzaak om de kwaliteit van natuur, water en klimaat te verbeteren. Naast andere sectoren kan en zal de land- en tuinbouw een bijdrage leveren aan deze verbetering. Tegelijkertijd hechten wij eraan dat de doelen haalbaar (realistisch en concreet) en betaalbaar moeten zijn. WUR heeft onlangs in haar rapport "Uitwerking bedrijfstypen voor duurzame landbouw: melkveehouderij en akkerbouw" becijferd, dat het doorvoeren van maatregelen om deze doelen te behalen deze bedrijven op jaarbasis tienduizenden euro's inkomensverlies lijden. Voorafgaand aan het doorvoeren van maatregelen zal er dus instrumentarium en financiën beschikbaar moeten zijn zodat blijvers ook daadwerkelijk mét perspectief en vertrouwen deze transitie door kunnen maken tot duurzame agrarische bedrijven.

### **Uitgangspunt NPLG**

Als uitgangspunt voor het NPLG wordt genoemd een "leefbaar, gezond en vitaal landelijk gebied. Herkenbaar met een uitstekende kwaliteit. Een landelijk gebied waar de kwaliteit en kwantiteit van het water goed is, waar planten en dieren kunnen voortbestaan. En dat een bijdrage levert in de strijd tegen klimaatverandering. Een landelijk gebied waar de lucht en de bodem gezond zijn, waar het prettig wonen, werken en verblijven is en waar boeren duurzaam kunnen blijven ondernemen" (P.7). De natuur wordt gezien als de basis hiervoor, waarbij wordt verwezen naar de toestand van de bodem en het water. Dit leidt tot onduidelijkheid waardoor er meer aandacht moet zijn voor definities en het juist gebruikt van definities.

### **Definitie 'Natuur'**

Er is behoefte aan een duidelijke definitie van begrippen, zoals o.a. het begrip natuur. Het aansluiten van de functies van natuurlijke processen zal leiden tot discussies omdat dit onderdeel uitmaakt van het milieu. Het milieu dat op haar beurt weer afhankelijk is van het klimaat en haar doorwerking kent ook naar de natuurlijke processen. Dit onderscheid komt niet duidelijk naar voren in het ontwerp NPLG en begrippen worden door elkaar gebruikt. Wees duidelijk over wat we met natuur en (leef)milieu bedoelen en laat bij een opsomming van deze begrippen het benoemen van milieucompartimenten (water, lucht, bodem) buiten

beschouwing. Of noem deze milieucompartimenten enkel specifiek als er inhoudelijk op dit aspect wordt ingezoomd. Omdat het NPLG een samenhangend geheel is, is het van belang om duidelijkheid te scheppen over begrippen, de focus en de waarde van deze begrippen.

### **Tijdhorizon**

De tijdhorizon 2030 is niet realistisch. Temeer omdat dat de stikstofdoelen niet haalbaar lijken, ook niet op langere termijn. Op basis van de prognose van het RIVM blijkt dat het Nederlandse beleid uit de Wsn, in 2025, 2030, 2035 (40%, 50% en 74% van de gebieden onder de KDW) niet gehaald gaan worden. De prognoses zijn thans 29%, 30% en 31% met een afname tot 32% in 2040<sup>1</sup>. Overigens zijn wij van mening dat de KDW zo spoedig mogelijk uit de wet moet. De KDW is "een bewegend doel" waar agrariërs geen invloed op hebben. Agrariërs hebben wel invloed op de emissie van ammoniak ten gevolge van hun eigen bedrijfsvoering. Wij vragen u daarom hoge prioriteit te geven aan wettelijke verankering van emissiebeleid waarbij agrariërs worden afgerekend op hun bedrijfsemissie.

Een andere pijler van het NPLG is de Kaderrichtlijn Water (KRW). Hierin is afgesproken, dat de waterkwaliteit in 2027 op orde is, of dat alle maatregelen om dat doel te bereiken zijn uitgevoerd. Ondanks de goede wil van vele partijen, heeft de WUR in haar scenariostudie van 2023 geconcludeerd dat het onmogelijk is om deze doelen binnen de gestelde termijn te halen. Stel realistische, haalbare, concrete en betaalbare doelen. De Limburgse land- en tuinbouwsector wil graag haar steentje bijdragen, maar wordt thans geconfronteerd met beleid dat niet realistisch is. De vraag is hoe de tijdhorizon voor deze doelen onderbouwd is? Aanvullend kan de vraag gesteld worden of de opgelopen vertragingen, o.a. door het vallen van het Kabinet en het uitblijven van landelijke besluitvorming, niet nopen tot een aangepaste tijdhorizon. U stelt zelf dat er sprake is van een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het behalen van de NPLG doelstellingen. Is het dan niet realistisch om een aanpassing door te voeren? Wij vragen u in ieder geval om de verantwoording te onderbouwen of zoals door ons wenselijk geacht, om de beleidsdoelen aan te passen: "Pas toe of leg uit".

### **Geografische scope (p. 9)**

De scope van het NPLG gaat over het gehele landelijk gebied in Nederland, waarbij Caribisch Nederland, het stedelijk gebied en de grotere wateren zijn uitgesloten. Echter voor de provincie Limburg wordt de stikstofdepositie voor een groot deel veroorzaakt door stikstofemissie uit het buitenland. Hierdoor is het niet of vrijwel niet mogelijk om in deze provincie, binnen de genoemde tijdshorizon en met de genoemde nationale maatregelen, te voldoen aan de eisen van de stikstofdoelen, laat staan om de VHR-soorten en habitattypen in Goede Staat van Instandhouding (gSvl) te brengen. De scope zou daarmee breder moeten zijn of zou moeten worden gevoed vanuit andere beleidsstukken. Zie ook integrale aanpak, juridisch kader, lock-in, beekdalen, Natura 2000 en lössgrond. Hetzelfde geldt bijv. voor de kwaliteit van het oppervlaktewater in Limburg. Zo is vastgesteld, dat de grootste bijdragen aan nutriëntbelasting voortkomen uit het buitenland (Roer, Niers, Swalm, Geul) en van RWZI's (Geleenbeek, Maasnielderbeek).

### **Herstel VHR-gebieden**

Belangrijk voor het realiseren van een Goede Staat van Instandhouding (gSvl) voor VHR-soorten en habitattypen is een goede landschapsecologische analyse. Uit de Natuurdoelanalyses (NDA) die tot op heden zijn uitgevoerd en beoordeeld door de Ecologische Autoriteit (EA) komt veelal naar voren dat de stikstofdepositie te hoog is en er sprake is van verdroging of van een waterkwaliteit die onvoldoende is. De EA constateert ook dat een goede landschapsecologische analyse veelal ontbreekt. Tevens blijkt de monitoring van soorten en habitats hiaten bevat. Bij het ontbreken van monitoringsgegevens wordt op voorhand geconcludeerd dat de soort of habitat in slechte staat verkeren. Wij vinden dergelijke conclusies voorbarig en niet terecht. Het bevreemdt ons bovendien dat u op basis van onvolledige informatie concludeert dat uiterlijk in 2030 25.200 ha extra natuur en 181.200 ha

<sup>1</sup> <https://doi.org/10.21945/RIVM-2023-0239>

agrarische natuur gerealiseerd dient te worden om voor 30% van de VHR-gebieden een gSvl te bereiken. Dat veronderstelt een grondige analyse terwijl een nadere onderbouwing van deze cijfers ontbreekt en is ons inziens ook niet te geven. Hiervoor is per VHR-gebied nader onderzoek nodig. Temeer omdat het stellen van doelen op dergelijke wijze op termijn kan leiden tot rechtszaken, zoals dit in het verleden is gebeurd en maatschappelijke ontwrichting op de loer ligt. Dit is geen wenselijk scenario en vraagt om een serieus inzicht in doelen en de onderbouwing daarvan. Deze onderbouwing met feiten zien wij dan ook graag in een aangepaste versie van het NPLG tegemoet.

### **Prioritering**

Voorts zijn wij van mening dat provincies in overleg met de rijksoverheid prioriteiten dienen te stellen t.a.v. de te behalen doelen. Uit de eerste versie van de Provinciale Programma's Landelijk Gebied wordt een claim van ca 60 miljard euro gelegd om de NPLG doelen te halen. Dit is een veelvoud van de hiervoor beschikbare middelen. Daarom dienen de te nemen maatregelen te worden beoordeeld en gerangschikt op basis van effectiviteit, waarbij in eerste instantie alleen voor de meest effectieve maatregelen besteding van middelen aan de orde kan zijn. Hiervoor moet meer aandacht zijn bij de uitvoering van het NPLG en de PPLG's en al dan niet een variant waarbij afwegingskader wordt gegeven voor situaties waarbij de Rijksuitkering lager kan zijn dan waar thans om wordt gevraagd. Gebiedsgerichte aanpak met de mogelijkheid voor maatwerk kan daarbij ondersteunend zijn, in die zin dat lokaal het beste kan worden afgewogen welke maatregelen het meest effectief zijn. De afweging of zones in beekdalen en overgangsgebieden rond N2000 gebieden effectief zijn, kan niet achter de tekentafel en generiek voor alle beekdalen of N2000 gebieden worden bepaald. Wij vragen u de gebiedsgerichte aanpak te herzien. Te herzien tot een mogelijkheid waar maatwerk mogelijk is en waarbij doelen worden gesteld die haalbaar (realistisch en concreet) en betaalbaar moeten zijn.

### **Omgevingskwaliteit als verbindend principe (p. 61)**

Omgevingskwaliteit wordt gezien als een verbindend principe voor de dialoog met de omgeving. Daarbij wordt het bestaande landschap als uitgangspunt genomen en daarbij worden de huidige als toekomstige gebruikers centraal gesteld. Deze dialoog lijkt thans niet juist te worden gevoerd. Het startpunt is op dit moment gericht op de natuur als uitgangspunt, waarbij de belangen van gebruikers niet worden meegenomen. Deze opstelling zorgt er voor dat de dialoog niet juist wordt gevoerd, leidt tot frictie en tot een lock-in. Temeer omdat veel percelen in de directe nabijheid van N2000-gebieden in agrarisch gebruik zijn. Door niet te focussen op de huidige gebruiker, maar op wensdenken, volgt ons inziens geen goede dialoog.

Wij stellen voor om uit te gaan van de huidige situatie en vandaaruit zichtlijnen te schetsen voor de toekomst. In deze visie dient realiteitszin en betaalbaarheid een grote mate van betekenis te hebben. Wensdenken is uiteraard mogelijk, maar zal niet leiden tot oplossingen en zal het proces voor de transitie van het landelijk gebied alleen maar doen frustreren of tot stilstand brengen, tenzij hierover een goede dialoog bestaat. Wij willen u daarom uitdagen om handvaten en een duidelijk fundament (uitgangspunt) voor het voeren van de dialoog in het NPLG op te nemen. Zodoende komt er in bredere zin draagvlak voor het plan en de transitie van het landelijk gebied die beoogd wordt en worden lock-ins voorkomen.

### **Juridisch kader (p. 10)**

Het NPLG is een onverplicht programma dat alleen het Rijk bindt ten aanzien van het rijksbeleid. Provincies zijn gebiedsregisseur binnen het NPLG en daarmee eindverantwoordelijk voor het opstellen van onverplichte gebiedsprogramma's. Als het NPLG als programma een onverplicht karakter heeft dan zullen de doelen uiteindelijk niet behaald zullen worden omdat deze niet realistisch zijn of tot een lock-in leiden.

Daarbij willen wij als LLTB opmerken dat wij willen werken aan de doelen zoals geformuleerd in het ontwerp NPLG. Daarbij is het van belang dat de doelen haalbaar en betaalbaar zijn en dat integraal naar de transitie van het landelijk gebied wordt gekeken, inclusief de sociaal-

economische aspecten. Dit vraagt om een afwegingskader waarin alle relevante aspecten kunnen worden afgewogen.

### **Integraal afwegen**

De provincie Limburg heeft met een emissiereductie van 52% (3.039 ton NH<sub>3</sub> voor 2030) de grootste opgave van alle Nederlandse provincies. Wij erkennen deze opgave niet om deze gebaseerd is op de zonering van de startnotitie NPLG, die naderhand is ingetrokken. Hoewel het kaartje is teruggetrokken zijn onderliggende zoneringen en bijbehorende percentages gehandhaafd. Deze hoge provinciale emissiereductie van 52% wordt veroorzaakt door de verspreiding van veel relatief kleine N2000-gebieden in een van oudsher aanwezige landbouwsector in m.n. Zuid-Limburg. Met de wetenschap van nu kunnen we ons de vraag stellen of dit destijds bij de aanwijzing van deze gebieden een juiste insteek is geweest gezien de consequenties die dit nu heeft. Consequenties die thans worden afgewenteld op land- en tuinbouwers in deze gebieden. Door de éézijdige focus van het NPLG op de ammoniakreductie missen wij de kans om doelen integraal te kunnen afwegen. Zo is het behoud van grasland in het Zuid-Limburgse Heuvelland belangrijk voor het halen van de KRW-normen en de nitraatrichtlijn. Ook zijn de mogelijkheden voor versterking van de biodiversiteit, klimaatadaptatie en koolstofvastlegging in grasland met landschapselementen groter dan in bouwland. Voor het Heuvelland specifiek is van belang dat erosie- en wateroverlast geremd worden Dit kan het beste door grasland. Het ontbreken van een integrale aanpak maakt dat klimaatadaptatie, bodemerosie, waterkwaliteit, biodiversiteit, natuurlijk erfgoed, (groene) recreatie en (groene) leefomgeving ondergeschikt worden gemaakt aan de reductie van de ammoniak. Zie aanvullend ook de paragraaf 'Lössgrond'. Grasland betekent wél dat er graasdieren nodig zijn om deze gronden te beheren. Bij een integrale afweging zal in het Heuvelland veelal de keuze worden gemaakt voor behoud van grasland en behoud van graasdieren. Daardoor zal de emissie van ammoniak wellicht minder afnemen maar de winst voor de andere NPLG-doelen is evident. Dezelfde afweging kan van toepassing zijn in de beekdalen in Noord- en Midden-Limburg. Een juiste integrale aanpak heeft daarmee ook positieve gevolgen voor de Goede Staat van Instandhouding (GSvI) van habitats en vegetatie. Wij verzoeken u tot heroverweging van de ammoniakreductie voor Limburg te komen en de NPLG-doelen integraal te beschouwen.

Tegelijkertijd verzoeken wij u om duidelijkheid te scheppen over de aanpak van de stikstofemissie uit het buitenland, daar het lijkt dat hier nog geen acties zijn ondernomen. Welke stappen heeft het Rijk tot dusver gezet om afspraken met o.a. België, Duitsland, maar ook Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk te maken over de reductie van stikstofemissie? En voor zover dit nog geen gevolg heeft gekregen verwachten wij van u duidelijkheid hoe en op welke termijn u denkt een inzicht te kunnen geven ten aanzien van de reductie van stikstofemissie uit het buitenland.

### **Lössgrond**

Löss is een zeer vruchtbare grondsoort en ideale landbouwgrond vanwege de fysische eigenschappen en het hoge aandeel aan organisch stof. Omdat de grond gemakkelijk te bewerken is, is deze grond al sinds de prehistorie in gebruik als landbouwgrond. Löss laat water goed door, maar houdt water tegelijk ook langdurig vast, ook na een lange droge periode, waardoor er in principe altijd voldoende vocht in de bodem is voor plantengroei<sup>2</sup>. Dat juist de gebieden waar lössgrond aanwezig is worden gezien als extensiverings- en transitiegebieden<sup>3</sup> is niet te begrijpen. Mede vanwege het feit dat in het NPLG wordt gesteld dat afwenteling op de landbouw moet worden voorkomen en de beste landbouwgrond geschikt moet blijven voor voedselproductie en voedselzekerheid (p.74). Daarmee is de visie op het gebruik van landbouwgrond in Limburg niet in lijn met de gedachtegang van het NPLG. Het is in onze ogen reden tot een lock-in.

<sup>2</sup> <https://www.geologievannederland.nl/ondergrond/bodems/lossbodem-heuvellandschap>

<sup>3</sup> [https://www.rivm.nl/sites/default/files/2022-06/RIVM-AERIUS\\_21-](https://www.rivm.nl/sites/default/files/2022-06/RIVM-AERIUS_21-083_Toelichting%20bij%20richtinggevende%20emissiereductiedoelstellingen.pdf)

[083\\_Toelichting%20bij%20richtinggevende%20emissiereductiedoelstellingen.pdf](https://www.rivm.nl/sites/default/files/2022-06/RIVM-AERIUS_21-083_Toelichting%20bij%20richtinggevende%20emissiereductiedoelstellingen.pdf)

Voorts betreuren wij dat, ten aanzien van de waterkwaliteit bij lössgronden, löss hetzelfde wordt behandeld als zandgrond. De fysische eigenschappen van löss en de werkingscoëfficiënt van dierlijke mest is hier anders dan in zandgrond. Wij vragen u löss als aparte grondsoort te beschouwen. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de beschikbare onderzoeksresultaten. Ervaringen uit projecten “Slim bemesten” en “Duurzaam Schoon Grondwater” tonen aan dat de nitraatnorm onder lössgrond met landbouwkundige maatregelen haalbaar is.

Wij vragen u de ambities voor de landbouw in Zuid-Limburg integraal te bekijken rekening houdend met de specifieke landbouwkundige kwaliteit van lössgrond en de veelheid aan opgaven die hier aan de orde zijn.

### **Aanwijzen van overgangsgebieden rondom N2000 gebieden**

Op pagina 60 en in hoofdstuk 3 wordt aangegeven dat structurerende keuzes, antwoord geven op de ‘hoe-vraag’ en dus op de wijze waarop doelen worden behaald. Op pagina 59 wordt in de genoemde voorbeelden (figuur) gesuggereerd dat naast een aanwijzing van overgangsgebieden het ook mogelijk is om geen overgangsgebieden aan te wijzen, maar doelen op een andere manier te bereiken. Dit wordt bevestigd op pagina 60 waarbij is aangegeven dat bij structurerende keuzes “veel ruimte is voor maatwerk in de gebieden. Wij zijn van mening dat maatregelen, zoals het generiek opleggen van overgangszones nabij N2000-gebieden of brede zones in beekdalen niet effectief zijn. Er moet altijd sprake zijn van regionaal en lokaal maatwerk, hetgeen ook nodig is om lock-ins te voorkomen. Alleen op deze manier kunnen de juiste maatregelen op de juiste plek worden genomen en is een integrale afweging mogelijk. In de huidige beschrijving van de structurerende keuzes is geen sprake van: “een verduidelijking van de kaders en de bandbreedte waarbinnen provincies zelf kunnen uitwerken wat waar wel en niet kan” (pag. 60). Wij vragen u de tekst hierop aan te passen.

Wij vragen u de beschrijving op pagina 59 en 60 te verduidelijken waarbij er ten aanzien van mogelijke overgangszones nut en noodzaak moet worden aangetoond en er te allen tijde lokaal maatwerk moet zijn. Het generiek aanwijzen van overgangszones moet nooit het uitgangspunt zijn omdat ze niet effectief zijn en de gevolgen hiervan op de sector en daarmee samenhangend de NPLG-doelen niet overzien kunnen worden (zie ook paragraaf ‘integraal afwegen’).

### **Water en bodem**

Ten aanzien van het aspect water wordt de scoop vooral gericht op de belasting van oppervlaktewateren. Daarnaast is er ook aandacht voor de inrichting van oppervlaktewater. Echter, de inrichting van het watersysteem wordt niet in voldoende mate beoordeeld en in de beleidsvisie vastgelegd. Mede omdat een dergelijke beoordeling van de watersysteembenadering passend zou zijn voor de transitie van het landelijke gebied. Een systeembenadering die niet enkel aandacht heeft voor de inrichting van beken en rivieren, maar ook kijkt naar de wijze waarop water vanaf omliggende wegen en percelen (via buffers) wordt weggeleid door watersystemen. Thans wordt geen water in deze buffers opgeslagen, maar fungeren deze buffers enkel als vertragsmechanisme. Om te voorkomen dat waterorganismen door deze water- en modderstromen vanuit buffers worden verstoord is een nieuwe visie en inrichting nodig die ook van invloed is op de inrichting van het landelijk gebied en dus in feite onderdeel uitmaakt van het landelijk gebied. Aandacht hiervoor is niet voldoende opgenomen binnen het NPLG. Het verzoek is dan ook om een watersysteembenadering door te voeren en te voorzien van een gedegen realistische en betaalbare beleidsvisie. Hoewel formeel geen onderdeel van het NPLG is de watersysteembenadering ook dienstbaar voor het verminderen van de verontreiniging van het grond- en oppervlakte water met gewasbeschermingsmiddelen.

### **Beekdalen**

In opdracht van het Regionaal Bestuurlijk Overleg Maas is een bronnenanalyse gemaakt van de herkomst van de nutriënten in het oppervlaktewater in de Maasregio. Daaruit blijkt dat in een groot aantal Limburgse beken het aandeel en de vracht van nutriënten uit de landbouw beperkt is. Vaak zijn het buitenland en RWZI's de belangrijkste bron. Het aanwijzen van verbrede beekdalen met beperkingen zal de waterkwaliteit daar niet noemenswaardig verbeteren. Hier is het dus niet effectief om maatregelen c.q. financiële middelen in te zetten. De bronnenanalyse en haar vervolgstudies/updates dienen de basis te zijn voor een gebiedsgerichte maatwerkaanpak.

In die gevallen waar het agrarisch gebruik van beekdalen wel debet is aan overschrijding van de KRW-normen kan wijziging van het gebruik een adequate maatregel zijn. Door grondruil en het vestigen van een kwalitatieve verplichting kan (permanent) grasland in de beekdalen gerealiseerd worden. Onder grasland is de KRW-norm gemakkelijker te realiseren dan onder bouwland. Bovendien leidt vernatting van het beekdal bij grasland tot minder schade dan bij bouwland. De kosten voor afwaardering van bouwland naar (permanent) grasland zijn aanzienlijk lager dan het omvormen van landbouwgrond naar natuur. Daarnaast verwachten wij dat de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater gebaat is bij een aanpak in de haarvaten van het watersysteem. Daarmee bedoelen we de gronden gelegen buiten de beekdalen. Door het toepassen van evenwichtsbemesting in het hele buitengebied zal de waterkwaliteit verbeteren. Evenwichtsbemesting betekent dat aan de hand van metingen in het veld de agrariër de bemesting afstemt op de aanwezige bodemvoorraad van nutriënten. Dit vraagt vertrouwen in het vakmanschap van agrariërs en het loslaten van generieke normen. Dat deze aanpak werkt is aangetoond in het project Duurzaam Schoon Grondwater dat LLTB, samen met provincie Limburg en Waterleiding Maatschappij Limburg (WML) uitvoert. Duurzaam Schoon Grondwater loopt al ca 20 jaar in Zuid-Limburg. Sinds enkele jaren is het project ook uitgerold over de rest van de provincie.

### **Natura 2000 gebieden**

Voor eventuele overgangsgebieden grenzend aan N2000- gebieden geldt eveneens dat gebiedsgericht onderzocht moet worden of én in welke omvang deze bijdragen aan de GSvl. Dit geldt zowel voor stikstof- als voor hydrologische doelstellingen. We stellen vast dat o.b.v. Aerius Monitor de depositie in veel Limburgse N2000 gebieden voor het merendeel afkomstig is vanuit het buitenland. Dat betekent niet dat de sector stil moet zitten. De depositie van stikstof in N2000 afkomstig van landbouwbedrijven zal de komende jaren dalen ten gevolge van de beëindiging van bedrijven (minder dieren) en de inzet van technieken en managementmaatregelen op veehouderijbedrijven. Wat technieken en managementmaatregelen betreft is borging hiervan wel essentieel. Wat beperking van (grond)watergebruik in overgangsgebieden rond N2000 aangaat, heeft dit alleen zin wanneer een direct, causaal en significant effect op de gemiddelde grondwaterstanden binnen het N2000-gebied is aangetoond.

Voorts is het uitgangspunt van het NPLG het behalen en behouden van de gSVI. Dit lijkt een logisch doel, echter ons inziens houdt dit doel geen rekening met klimatologische wijzigingen. Door de verschuiving van de klimaatzones veranderen ook habitats en vegetatie. Veranderingen die ertoe kunnen leiden dat vegetatie en habitats verdwijnen of wellicht slechter gedijen binnen Nederland, maar ook tot de komst van nieuwe soorten en habitats kan leiden. We zijn ons ervan bewust dat de basis voor de bescherming van soorten is verankerd binnen de Europese Natura 2000 wetgeving. Echter door star vast te houden aan deze wetgeving, waarbij geen rekening wordt gehouden met mogelijk verslechterde leefomstandigheden voor vegetatie en habitats als gevolg van klimaatverandering, ontstaan in onze ogen geen realistische doelen. Doelen die er uiteindelijk niet toe zullen leiden dat bepaalde habitats in een gunstige staat van instandhouding kunnen komen, vanwege verschillende invloeden van buitenaf. Ook al wordt hiervoor veel inzet gepleegd om emissie en effecten, o.a. uit de agrarische sector, terug te dringen.

In paragraaf 2.2.2 “transformatie door fundamentele en (eco)systematische veranderingen” wordt aandacht besteed aan de lange termijn. Het NPLG levert echter geen verdere onderbouwing over de effectiviteit van de beleidsuitgangspunten. Uit paragraaf 2.2.2 volgt naar onze ogen dat er niet met stellige zekerheid gesteld kan worden dat de huidige maatregelen realistisch, efficiënt en doelmatig zijn of zullen zijn. De vraag is dan ook hoe het mogelijk is, rekening houdende met dit gegeven, om op basis van deze conclusie regionaal of landelijk beleid te formuleren, dat mogelijk verstrekkende gevolgen voor de agrarische sector, maar ook de maatschappij kan hebben. Zie ook de paragrafen ‘integraal afwegen’, ‘lösgrond’ en ‘lock-in’.

### **Sociaaleconomische aspecten**

Wij missen het onderwerp sociaaleconomische impact in het ontwerp NPLG. Een deel van de analyse zal door provincies plaatsvinden maar enige duiding van de gevolgen en benoeming van perspectief voor agrarische bedrijven hoort in het plan benoemd te worden. Hoe kan de rijksoverheid de transitie van de land- en tuinbouw ondersteunen, bijv. door het ondersteunen van ondernemers die overwegen hun bedrijf te beëindigen of hun bedrijfsopzet aan te passen of te wijzigen? Hoe denkt u concreet de zeven transitiepaden zoals door de SER benoemd mede te faciliteren? Dit alles in het belang van een leefbaar platteland en de economie in brede zin. In Midden-Limburg heeft de Rabobank namelijk becijferd dat elke euro toegevoegde waarde in de primaire land- en tuinbouw een viervoud aan toegevoegde waarde vertegenwoordigt bij agro-gerelateerde bedrijven.

### **Afwenteling op de landbouw**

De landbouw verkeert al sinds 2019 in een situatie waarbij geen sprake is van perspectief. Een visie op hoofdlijnen inclusief instrumenten en financiering laat op zich wachten. Overheden zijn het niet met elkaar eens, de vergunningverlening komt niet op gang en financiële instellingen nemen een afwachtende houding aan. Het gevolg is dat agrariërs het kind van de rekening zijn. Afwenteling op de landbouw moet voorkomen worden (p. 74), maar lijkt nu al een feit. Agrarische bedrijven worden gedwongen om een keuze te maken voor een piekbelastersregeling of beëindigingsregeling. Er wordt geen enkel reëel alternatief geboden in de vorm van een innovatie- of verplaatsersregeling of andere opties. De onlangs gepubliceerde extensiveringsregeling is nauwelijks een serieuze optie te noemen. Dit ondanks de belofte van de Minister dat de beoogde regelingen gelijktijdig open zouden staan, zodat agrariërs een afweging tussen de diverse opties kunnen maken. Van agrariërs wordt veel gevraagd door de overheid, maar omgekeerd is de overheid niet in staat om haar bijdrage aan de transitie van de landbouw te leveren. In dit verband is het schrijnend te moeten constateren dat de piekbelastersregeling vooral voor de nieuwere bedrijven met een lagere N-emissie per dierplaats, interessant blijkt te zijn. In onze ogen is dit kapitaalvernietiging terwijl bedrijven waarvoor de regeling eigenlijk het meest interessant zou moeten zijn als het om N-druk op natuur gaat, buiten de boot vallen.

Qua hydrologie zien we ook een afwenteling op de landbouwsector. Wateroverlast in stedelijke gebieden wordt vooral veroorzaakt door verharding in het stedelijk gebied zelf. Middels programma's als Water in Balans van Waterschap Limburg, en de aanpak van erosie in Zuid-Limburg heeft de agrarische sector al een forse bijdrage geleverd aan het verminderen van het risico op wateroverlast. Ook hier geldt, dat de meest effectieve maatregel moet landen op de meest zinnige plek. Strikt genomen voorziet het NPLG niet in een aanpak van wateroverlast, anderzijds is klimaat(adaptatie) wel degelijk een opgave in het buitengebied en terecht ook in het LPLG genoemd.

### **Lock-in**

Het NPLG noemt een aantal mogelijke Lock-ins (tabel 2.12), maar gaat voorbij aan het feit dat er sinds 2019 een lock-in situatie is de agrarische bedrijven zelf. Vanaf dat moment ligt de vergunningverlening nagenoeg stil. Voorts hebben de provinciebesturen het Rijk bij brief laten weten niet verder mee te kunnen werken aan de totstandkoming van de PPLG's voor zover het Rijk niet met een financiële bijdrage komt en inzet op commitment. Hiermee lijkt een lock-in situatie toch ontegenzeggelijk compleet?

Overigens zijn wij van mening dat vergunningverlening op basis van depositie op N2000 gebieden zo spoedig mogelijk vervangen moet worden door een systematiek gebaseerd op emissie van (agrarische) bedrijven. De wetenschappelijke basis van drempelwaarden en de mate van betrouwbaarheid van het Aerius-model zijn ongeschikt voor vergunningverlening. Hierop kunnen agrarische bedrijven wel anticiperen i.t.t. depositie.

### **Systeembenadering**

Wij begrijpen dat een systeembenadering van onze voedselketen thans niet binnen het huidige kader van het NPLG is opgenomen. Het Landbouwakkoord had hiervoor aanknopingspunten moeten bieden. Echter om de dialoog en transitie op gang te brengen is een visie en aanpak van de overheid met maatschappelijke partners op het voedselsysteem onontbeerlijk voor het slagen van de transitie. Dit is een gezamenlijke verantwoordelijkheid waarvan wij uitgewerkte visie op systeemniveau terug willen zien in een aangepast NPLG.

### **Voedselzekerheid**

Tenslotte willen we het belang van een nationale (en Europese) voedselproductie benadrukken. Nederland is een belangrijke producent van voedsel voor onze eigen Europese thuismarkt. De conflicten in de wereld maken duidelijk dat afhankelijkheid van niet-Europese landen voor primaire grondstoffen en voedsel ons kwetsbaar maakt als Nederland en als Europa. Het NPLG gaat niet direct over voedselzekerheid maar indirect beïnvloedt dit wel de beschikbaarheid van voedsel en kan daarmee niet los worden gezien van de geopolitieke situatie. Niet alleen klimaatverandering en bescherming van het leefmilieu maar ook de geopolitieke situatie vragen om een (integrale) visie op voedselproductie, rekening houdend met de eerder genoemde aandachtspunten voor een integrale aanpak (zie paragraaf: 'integrale aanpak'). Wij vragen u dit aspect bij de integrale afweging van doelen in het landelijk gebied en dus het NPLG mee te nemen, anders is ook dit een reden voor het ontstaan van lock-ins.

### **Zorgvuldig omgaan met landbouwgrond**

Het NPLG stelt dat de beste landbouwgrond voor voedselproductie in principe zoveel mogelijk wordt ontzien van functiecombinatie. Het beeld dat uit het NPLG naar voren komt is dat een combinatie van natuur met extensieve landbouw in Zuidoost-Nederland het perspectief is. Zowel zandgrond als löss hebben specifieke landbouwkundige eigenschappen die het rechtvaardigen om deze gronden - na integrale afweging van belangen - primair voor voedselproductie te bestemmen. Wij vragen u dit op te nemen in het NPLG.

### **Functiecombinatie en wijzigingen**

Functiecombinatie en het wijzigen van de landbouwfunctie (p. 74) hebben bij voorkeur meerwaarde voor het transitiepad van de landbouw. Op dit moment lijkt, zoals eerder gesteld, de teneur ten aanzien van de landbouw in Zuidoost-Nederland vooral gericht te zijn op de afwenteling van de uitdagingen naar de landbouwsector en daarbij de inzet op extensieve- en/of natuurinclusieve landbouw. In onze ogen is het inrichten van extensieve- en/of natuurinclusieve landbouw lokaal goed mogelijk. Het vraagt echter om een gedegen gebiedsstudie en maatwerk. Bovendien moet er sprake zijn van realistische visie omdat een dergelijke transitie niet alleen een economisch verdienmodel moet hebben, maar ook realistische doelen moet kennen en moet leiden tot perspectief voor agrariërs. Veel van deze vergezichten zijn niet realistisch en hebben géén meerwaarde. Dit zal leiden tot lock-ins en dus het stagneren in de uitvoering van het NPLG. Het is daarom belangrijk om niet éézijdig maar integraal te kijken naar wat er nodig is voor een duurzaam perspectief. Wij verzoeken u dan ook om dit op te nemen in een aangepaste versie van het NPLG.

Samenvattend maken wij onze grote zorgen over ambities van het NPLG omdat deze niet haalbaar en betaalbaar zijn. Boeren en tuinders willen hun verantwoordelijkheid nemen en hun bijdrage leveren aan de doelen. Dit kan niet anders dan in dialoog met overheden en andere belanghebbenden in een gebiedsproces dat transparant en op maat gesneden is.

Wij gaan er van uit dat u de opmerkingen uit onze zienswijze verwerkt in het definitieve plan.

Hoogachtend,

Voorzitter

Vice-voorzitter

Directeur

**T. Rompelberg**  
Voorzitter LLTB

**P. van Dijck**  
Bestuurslid LLTB

**B. Boots MBA**  
Alg. Directeur LLTB